

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА
Кафедра майстерності актора

АНОТАЦІЯ

до творчого проєкту

**Захист сценічного образу Нори в дипломній виставі за п'єсою Генріка
Юхана Ібсена «Ляльковий дім»**

на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Виконала:

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти

галузь знань 02 «Культура і мистецтво»

спеціальність 026 «Сценічне мистецтво»

Євгенія ХОМИЦЬКА

Керівник творчого проєкту:

викладач кафедри

майстерності актора ХДАК

Світлана ФЄВРАЛЬОВА

Рецензент:

Актор Харківського державного академічного
українського драматичного театру імені

Т.Г. Шевченка, заслужений артист України

Олександр ВІРЧЕНКО

Допущено до захисту

Зав. кафедри _____ / Віталій МІЗЯК /

11 червня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ДЖЕРЕЛА.....	4
1.1. Біографія та творчий шлях автора Генріка Юхана Ібсена.....	4
1.2. Історія написання та особливості сценічного втілення драматургічного твору «Ляльковий дім»	9
1.3. Розбір основних подій згідно розвитку сюжету	11
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА РОБОТИ НАД СЦЕНІЧНИМ ОБРАЗОМ	19
2.1. Характеристика та аналіз образу Нори Хельмер: психологічний портрет, роман життя.....	19
2.2. Взаємовідносини персонажу Нори з іншими героями п'єси.....	23
2.3. Робота над характером і характерністю	26
2.4. Надзавдання та наскрізна дія ролі.....	29
РОЗДІЛ 3 СЦЕНІЧНЕ ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ.....	31
3.1. Використання виразних засобів для становлення сценічного образу: голосова та пластична характеристики, темпоритм ролі.....	31
3.2. Костюм, грим та реквізит	34
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41

ВСТУП

Творчість Генріка Ібсена, відомого норвезького публіциста, драматурга і поета XIX ст., посідає важливе місце у світовій драматургії. Саме він став засновником «нової драми», в якій почали розглядатися проблеми звичайних людей в суспільстві, конфлікт особистості та суспільних норм. Перу Генріка Ібсена належить п'єса «Ляльковий дім», яка є прикладом соціально-психологічної драми, в якій поєднується глибоке розуміння внутрішнього світу і проблем людини з проблемами соціуму.

Актуальність. В представленій роботі ми розглядатимемо образ Нори Хельмер, головної героїні, через образ якої нам відкриваються актуальні і на сьогодні теми свободи особистості та її відповідальності за свою долю, порушуються питання взаємо існування щирості, жертвності, вміння любити як людських чеснот з лицемірством правил і законів, нав'язаних суспільством, світогляд, слова та дії головної героїні змушують нас замислитись над важливістю розуміння своєї ролі і функції в житті та вихованням себе як цілісної особистості, емоційно і морально зрілої людини. Генрік Ібсен ставить перед нами низку питань, на які люди шукають відповіді і сьогодні.

Мета творчого проєкту: навчитися і оволодіти теоретичними і практичними методами роботи над роллю Нори Хельмер з п'єси Генріка Юхана Ібсена «Ляльковий дім» та продемонструвати результат цієї праці у втіленні сценічного образу. Досягнення цієї мети потребує вирішення таких завдань:

- дослідження та аналіз творчості та біографії драматурга
- ознайомлення з історією написання драматургічного твору та його художнім втіленням
- аналіз характеру, характерності, надзавдання та наскрізної дії сценічного образу
- вибір і використання виразних засобів для втілення персонажу Нори Хельмер.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ДЖЕРЕЛА

1.1. Біографія та творчий шлях автора Генріка Юхана Ібсена

XIX століття. Промислова революція, фотографія, перший телефон, урбанізація, дослідження Африки й Антарктиди. Киплячий, вируючий період змін. Знайомлячись з особистістю неперевершеного норвезького драматурга Генріка Ібсена, складається враження, що він — немов архів свого часу, який увібрав не лише історичну епоху, а й цінності, ідеї, що й досі залишаються актуальними. Майстер слова, якого точно не назвеш «автором одного шедевру», адже практично всі його твори стали прикладом гостроконфліктних і глибоких, але водночас близьких і зрозумілих народів тем. Генрік Ібсен поставив собі за мету залишити свій позачасовий слід — і йому це вдалося.

Ким же ти був, генію літератури, до того, як засяяв у своїй величі наприкінці XIX століття? Народжений у родині шієнської еліти в 1828 році, виховувався батьком Кнудом Ібсеном і матір'ю Маріхен Альтенбург [17, с.31]. У маленького Генріка було троє братів і сестричка. Здавалося б, як вдало склалося його життя: велика родина, достаток, країна, де люди ніколи не знали гніту кріпосного права, де діяла одна з найдемократичніших конституцій того часу. Але маленький Генрік не був щасливий. Батько займався матеріальним забезпеченням родини, був важливим комерсантом, судновласником, вів торгівлю. Мати — суворо віруюча, холодна, відсторонена [3]. І навіть місце, де жила його родина, наводило на нього тугу: ганебний стовп, психіатрична лікарня, школа, церква, будинки, будинки, будинки — жодного шматочка зелені, а замість співу птахів — гул і писк із лісопилки, які закарбувалися в пам'яті маленького генія як стогін нещасних жінок під час страти [4, с. 666].

Далі було важче. Кнут Ібсен збанкрутував, через що родина була змушена переїхати з міста на ферму у Веньстапі. Генрік дедалі більше замикався в собі, ні з ким не спілкувався, багато часу проводив у підвалі

будинку. Згодом сім'ї Ібсена вдалося повернутися до Шієна й віддати хлопця до школи, де вчителі дивувалися його літературному хисту та надзвичайно розвиненій уяві. Коли грошей стало критично бракувати, Генрік Ібсен перебрався до Грімстада, де шість років навчався фармацевтичній справі. І хоч робота його виснажувала, а грошей не вистачало навіть на найнеобхідніше, ночами він віддавався улюбленій музи — літературі [3].

Як ми знаємо, дитинство сильно впливає на формування світогляду характеру людини. Перші роки життя драматурга могли б зробити з нього або замкнуту, сувору, одиноку та нещасну людину, або стати причиною геніальності. Безсумнівно, Ібсена стосується другий розвиток сюжету. Відстороненість батьків і нестача любові призвели до того, що з юності письменник бачив людські взаємовідносини як важливий чинник впливу на життя особистості, а любов і самопожертву — чеснотами духовно розвиненої людини. Його погляди на життя еволюціонували й стали основною темою більшості його творів, у тому числі «Лялькового дому». Дитяче захоплення проводити час на самоті стало причиною вкрай розвинутої фантазії. Замість гри з друзями він обирав читання і світ уяви, тому не дивно, що в майбутньому він психологічно точно й багатобарвно створював персонажів своїх п'єс.

Коли аптека, в якій працював Генрік, перейшла до іншого власника, в юного мислителя з'явилася свобода поступово знайомити світ зі своєю індивідуальністю: він друкує вірші в газеті «Крістіанія Постен», причому не лише романтичного, а й політичного, сатиричного характеру. У цей же час він пише свою першу п'єсу — «Катіліна» (1849 рік), просякнуту духом бунтарства й романтичного волелюбства [11]. Хай її й не оцінили театральні діячі та видавці, проте саме вона поклала початок активному творчому розвитку драматургії Генріка Ібсена [3].

Радикальний, категоричний, сміливий у своїх переконаннях, він вирушає до столиці — Крістіанії, аби вступити до університету [18]. Попри те, що спроба була не надто вдалою, Ібсен усе ж стає активним діячем

студентської спільноти, редактором щотижневої газети й навіть вимагає відкриття студентського театру. Згодом він разом із друзями створює газету «Андгрімнер», для якої пише численні статті, поетичні твори, а також сам ілюструє їх [3]. Крім того, він був активістом столиці, беручи участь у різноманітних політичних рухах [11]. Активна життєва позиція Генріка Ібсена не могла не відбитися на характерах персонажів його п'єс: Пер Гюнт, Бранд, Нора Хельмер- усі вони духовно сильні натури, які здатні до відповідальних, дорослих вчинків, готові приймати виклики життя.

Однак найважливішим полем бою для норвежців тоді була культура. Варто пам'ятати, що на той момент мистецтво Норвегії не сприймалося як самобутнє й унікальне явище. Проте бойовий дух норвежців щосили прагнув створення власної національної культури й утвердження літературної норвезької мови не як діалекту [18]. Тому література цього регіону буквально просякнута демократизмом і гуманізмом [11]. Та Генрік Ібсен вирішив піти далі — усе його високоморальне, неспокійне єство вимагало не просто національної свободи, а революції людського духу [2, с.10].

Так великий драматург обрав свій вузький життєвий шлях — шлях, який наприкінці свого життя він назве довгим страсним тижнем [2, с.7]. І от Ібсена захоплює невтомна низка подій.

У 1850 році в Бергені відкривається Національний театр, куди Ібсена запрошують як режисера, драматурга та художнього керівника [4, с 666]. Хто ж, як не він — єдиний на той момент норвезький письменник, у якого вже була п'єса, написана рідною мовою? Проте, попри драматургічний талант, йому не вдалося здобути визнання місцевих глядачів та критиків, а у 1862 році театр збанкрутував. Здаватися геній не збирався й невдовзі обійняв посаду художнього керівника столичного театру. Після постановки п'єси «Комедія любові» до письменника нарешті приходять успіх [11].

Однак, здавалося б, сприятливу подію супроводжує інша, не менш значуща для Ібсена як патріота — ідейні суперечки із сучасниками. Ібсен вважав за необхідне впроваджувати новаторські твори, навіть якщо правда в них різала очі й серця, та його оточення виявилось до таких змін не готовим [17 с.57]. Генрік Ібсен набрався мужності й залишив Норвегію у 1864 році [11]. До 1891 року він жив у Німеччині, Римі, Данії та творив, принципово не відступаючи від власних переконань [3]. І ось, повернувся на батьківщину вже визнаним митцем і довів, що сильний дух здатен на все. До речі, проблема невизнання людей з високими моральними принципами та ідеями теж часто висвітлюється в творах драматурга. При ознайомленні з роботами Ібсена часто можна помітити, що створені ним образи, якими він захоплювався, були вимушені йти проти системи, як і сам Генрік Ібсен.

Писав норвезький драматург і у 70 років, ще деякий час працював, але важка хвороба змусила його припинити творчу діяльність. У 1906 році серце генія, що билось в такт сучасності, зупинилося. Однак здобутки Ібсена в літературі й далі хвилюють розуми багатьох глядачів, режисерів і літературознавців нашого часу [11].

Його творчий шлях прийнято ділити на три етапи:

1. 1848–1864. У цей період Ібсен прославляє минуле Норвегії й описує її боротьбу за незалежність. Серед написаних п'єс — «Катіліна», «Ніч святого Іоанна», «Боротьба за трон». У цих творах Генрік Ібсен створює потужні характери, які ламаються об власний егоїзм [2, с. 7].

2. 1864–1884. Цей етап характеризується зміною поглядів драматурга й появою зародків «нової драми».[1] З одного боку, зберігається максималізм, із яким він вірить у визволення особистості й сміливо протистоїть суспільству, що надто звикло до зовнішнього комфорту й внутрішньої гнилизни. Водночас змінюється головний герой — тепер це не герой зі скандинавських саг, а звичайна людина, яка має в собі силу врятувати світ. «Бранд», «Пер Гюнт»,

«Стовпи суспільства», «Ляльковий дім» та інші — приклади аналітичних п'єс, драм глибоких характерів [2, с. 8].

3. 1884–1900. Твори останніх років творчості Ібсена слабшають у соціальному сенсі, але зміцнюються в гуманістичному. Посилюється символізм. Ці риси ми бачимо в «Дикій качці», «Жінці з моря», «Гедді Габлер» [2, с. 10].

Генрік Ібсен завжди прагнув бути чесним, терпіти не міг фальші — тож не дивно, що він став творцем нової соціально-психологічної драми. Такого відчайдушного мислителя цінували всюди. Про нього писали критичні статті Іван Франко та Леся Українка, яка, до речі, побачила в його творчості певну обмеженість [16, с. 237]. Справді, є дослідники, які вважають Ібсена не стільки новатором, скільки представником проміжного етапу між старою й новою драмою. Його герої борються як індивідуалісти, проте ця боротьба спрямована до чогось вищого, вселенські важливого — і саме це є особливістю драматургії норвежця, яка вабила своєю новизною.

У всіх п'єсах присутній відкритий і часто нерозв'язний конфлікт між суспільством, його устоями та героями, які, хоч і не бояться дивитися в очі цьому гіганту-супротивнику, що панує над людським духом, усе ж часто потрапляють у пастки безвиході через власні методи дії. Ось вона — ненависна Ібсену несвобода духу особистості [18].

Він змусив говорити про цю тему всіх своїх персонажів, якими надихався. І вони говорили багато — вели діалог із безкомпромісним оточенням, говорили правду, не боялись осуду. Генрік Ібсен зосередив свій погляд на боротьбі за свободу особистості — і не прогадав. Ця тема актуальна й сьогодні й навряд чи коли-небудь втратить свою силу.

1.2. Історія написання та особливості сценічного втілення драматургічного твору «Ляльковий дім»

1879 рік, Данський королівський театр, глядач, затамувавши подих, дивиться прем'єру нової драми Генріка Ібсена — «Ляльковий дім» [15]. Вистава закінчилася, але заповонила думки всіх присутніх у залі. Відгуки щодо побаченого не були однозначними. Частина глядацького залу була негативно приголомшена кінцівкою твору: вона здавалася їм настільки малоюмовірною, що викликала обурення. Як це може бути, щоб заміжня жінка просто збрала речі й пішла з дому, покинувши родину? На той час вважалося, що жінка народжується з однією метою в цьому світі — турбота про домашнє вогнище. І раптом з'являється ця п'єса. Дійшло до того, що багато актрис відмовлялися від ролі Нори або вимагали зміни кінцівки, де б головна героїня, від глибоких почуттів до свого чоловіка й дітей, сповнена благородства, залишалася вдома. Інша ж частина глядачів підтримала Генріка Ібсена, вирішивши, що автор написав твір, де головною темою є питання жінки в чоловічому суспільстві. На той час у країнах Європи якраз зароджувався жіночий феміністський рух. У 1898 році Союз норвезьких жінок запросив драматурга на святковий вечір на його честь. Ібсен люб'язно прийняв запрошення, але не побоявся зізнатися представницям Союзу, що ідея його п'єси не вичерпується лише темою боротьби за жіночу емансипацію, адже першочергово йдеться про звільнення особистості як такої [7;15].

А ідея написати цю п'єсу прийшла до Ібсена випадково. 19-річна датсько-норвезька письменниця Лаура Кілер, познайомившись з твором «Бранд», написала книгу «Дочки Бранда» [7]. В ній вона по-своєму, з релігійної точки зору, дивилася на проблеми, поставлені Генріком Ібсеном. Невдовзі письменниця наважилася відправити екземпляр твору самому драматургові, очікуючи на його коментар як професіонала. Ібсен відмітив, що Лаурі слід продовжувати займатися літературою, хоча також додав, що не згоден з її ідейно-моральними поглядами на проблематику твору «Бранд». Так

між письменниками зав'язалася дружба. Невдовзі Лаура вийшла заміж за Віктора Кілера, ад'юнкта. Чоловік був гарний, хоча доволі легко виходив із себе, коли з'являлися проблеми на роботі чи з грошима. Вже тут бачимо, що не тільки Лаура Кілер стала прототипом Нори, а й її чоловік став одним з головних персонажів п'єси «Ляльковий дім» — Торвальдом Хельмером. Подальші події в житті Лаури Ібсен майже повністю перевів у площину своєї драми. Віктор захворів, терміново потрібні кошти, аби поїхати на Південь, багатий батько жінки не йде на зустріч, і їй нічого не залишається, як таємно взяти позику в банку. За Лауру поручився її впливовий друг. Поїздка до Італії дала свої плоди і, на щастя, чоловік вилікувався. Про цю ситуацію письменниця розповіла Сюзанні, дружині Генріка Ібсена. Але цим все не скінчилося. Пізніше родині Кілерів знову знадобилися гроші для переїзду в інше місто, і Лаура робить той самий крок, беручи позику в банку, але цього разу за неї поручається знайомий комерсант. На жаль, цей відчайдушний крок не закінчився хепі-ендом. Лаура не встигала викупити вексель, не вистачало грошей, і вона вирішує видати підроблений вексель, але не наважується і знищує його. Бідна жінка, не витримавши тягаря, який сама взяла на свої ніжні плечі, майже втрачає здоровий глузд. Раптово чоловік дізнається про дії дружини і розриває з нею стосунки, забирає від неї дітей і визнає її душевнохворою. Через деякий час Віктор простив Лаурі її помилку, і вони знову почали жити разом. Ця ситуація стала відома Ібсену, і він надихнувся написати таку щиру, ніжну, але водночас викривальну і сміливу п'єсу «Ляльковий дім» [7].

Вона стала популярною в багатьох країнах, в тому числі й в Україні: ставилися вистави в театрах, знімалися фільми. Наприклад, у 2015 році в театрі імені Лесі Українки в Києві режисерка Ірина Барковська створила виставу в класичній інтерпретації, використовуючи сучасну сценографію і приділяючи багато уваги психологізму, притаманному п'єсі Ібсена [13]. У 2017 році в Харківському академічному театрі режисерка Ольга Турутя-Прасолова поставила п'єсу Генріка Ібсена. Вона зазначила, що твір драматурга піднімає

актуальні і серйозні теми, які слід виносити на сцену, щоб спонукати глядача до роздумів [14]. Також у лютому 2025 року відбулася прем'єра «Лялькового дому» в Малому театрі в Києві режисера Олексія Гладушевського. Ця інтерпретація мала цікавий і незвичний акцент на детективну інтригу [9]. Щодо екранізації норвезької п'єси, то мене найбільше зацікавила робота режисера Девіда Такера (1992 р.), який обрав на головну роль милу Джульєт Стівенсон [6]. Її трактування ролі багато в чому допомогло мені при роботі над поведінкою персонажа. Актуальність твору не дає спокою і сучасним режисерам, хоча останніми роками й не часто можна побачити на сценах п'єсу «Ляльковий дім» в класичному варіанті, створеному Генріком Ібсеном, але забути про цей шедевр драматургії неможливо!

1.3. Розбір основних подій згідно розвитку сюжету

Починається все зі святково вбраної кімнати і тихого задоволеного сміху Нори Хельмер. Вона, ледь втримуючи на руках пакунки, залітає в теплу кімнату, супроводжувану холодним зимовим вітром. Жінка ніжно посміхається і ластиться до подарунків у своїх руках. Нарешті свято! Нарешті Різдво! Можна забути про всі клопоти, найближчим часом все стане так, як вона давно мріяла. Її чоловік займе посаду директора банку, і їм не доведеться так піклуватися про гроші, взагалі всі клопоти згинуть! А найголовніше, тягар боргу спаде з її плечей. Так, про борг ми ще не почули, але нам важливо розуміти, що Генрік Ібсен приховав від нас причину майбутньої катастрофи за лаштунками сцени навмисно, аби таємниця поступово проростала в здавалося б мирному ідеальному житті персонажів, і ми, як глядачі, могли сповна проаналізувати зміни, які стануться у внутрішніх світах кожного з героїв. А поки що все чудово. З'являється Торвальд, чоловік Нори. Вона крутиться навколо нього, мов пташечка, наспівує йому пісеньку про їхнє щастя, просить ще трішечки грошей на якісь дрібнички. Він по-батьківськи кличе її марнотратницею і після короткої, трохи суворої, повчальної бесіди милується своєю лялечкою-жінкою. Цей дім з чоловіком і дітьми являє собою для Нори

цілий світ, де вона — ідеальна дружина і мати, її чоловік — чудовий сім'янин, а дітки — милі янголятки. Поза цим світом немає нікого і нічого. Невдовзі в гості до Нори навідується подруга дитинства Кристина фру Лінне, яку вона не бачила з того часу, як вийшла заміж. Вони спілкуються про те, як склалися їхні долі. Нора нестримно радіє візиту подруги, хизується досягненнями свого чоловіка і розповідає Кристині свою невеличку таємницю: кілька років тому вона змогла самотійно дістати гроші і тим самим врятувати життя чоловіка. Поки що секретом для всіх нас залишається те, звідки вона дістала таку суму, Нора лише грайливо відводить це питання, але ми дізнаємося, що їй приходилося несолодко. Вона працювала ночами над конторськими паперами, відмовляла собі в жіночих радощах, а найскладніше те, що весь цей час їй доводилося приховувати правду від чоловіка. Мене цей факт зацікавив. Вони — така гарна пара, завжди разом, так люблять один одного, чому ж не розповісти Торвальду все, як є? Відповідь криється у тіньовій стороні характеру чоловіка, яку Нора ніжно називає «чоловіче самолюбство», вона впевнена, що йому буде боляче та навіть принизливо дізнатися про те, що його дружина пішла на такий крок без його дозволу, і зовсім не важливо, що вчинила вона так заради нього. Але головний її страх — це руйнація стосунків і сім'ї загалом. Нора розповіла подрузі лише половину правди, але притаїла той факт, що підробила підпис на векселі, ще й за поручительство звернулася до ворога Торвальда — пана Крогстада. А ось, до речі, і він — прийшов для бесіди зі своїм майбутнім начальством, адже він якраз працює в банку, де Хельмер от-от стане директором. Нора помітно напружується, але намагається не подавати виду. Переживання жінки перериває візит лікаря Ранка. Настрій в кімнаті змінюється. Біля Ранка Нора почуває себе дитиною. Він дозволяє їй бешкетувати, гучно сміятися, тобто бути самою собою. Саме дивлячись на поведінку Нори у присутності лікаря, закрадається думка, що їй доводиться прикидатися перед чоловіком, бути такою, якою він хоче бачити жінку біля себе. Нора проводить подругу, лікаря і чоловіка, а сама залишається вдома прикрашати Різдвяну ялинку [5, с. 5-34].

Раптом в кімнаті з'являється Кrogстад. Він прохає Нору вплинути на Торвальда, аби той не звільнив його, поставивши на його місце Кристину фру Лінне. Приголомшена Нора хотіла було захистити своє положення дружини директора, але Кrogстад спускає її з неба на землю. Якщо вона не виконає його умови, він розповість її чоловіку і про борг, і про підроблений підпис [5, с. 35]. Так, Кrogстад дізнався, що хоч Нора і відіслала йому вексель з підписом її батька, є докази того, що вона пішла на злочин і підписалася замість нього. Слід зазначити, що в 19 столітті жінки майже не мали ніяких прав. Вони не могли самостійно брати позики в банках, розпоряджатися майном і вести справи, всім цим займалися виключно чоловіки [15]. Тобто, крім того, що вона як жінка не мала права брати на себе цю справу, вона ще й скоїла справжній злочин — фальсифікацію підпису. Це стало прямою загрозою їй та її чоловіку. Кrogстад йде, а Нора залишається разом зі страхом, який з цього моменту буде керувати її діями. Додому повертається Торвальд. Нора обережно намагається натякнути чоловіку на ситуацію з його недругом-підлеглим, але чоловік на поступки не йде. Він вважає Кrogстада морально зіпсованим лицеміром, який не заслуговує на пощаду. Поки він розповідає про те, як його ворог принизливо підроблював документи, брехав своїй родині, спотворюючи її, Нора слухає кожне слово і сприймає його щодо самої себе. І вона така сама, і вона так само руйнує сім'ю, отруює атмосферу дому брехнею. Які страшні слова вона почула! Торвальд йде до кабінету, а Нора знову залишається сам на сам зі своїм жахом. Але дороги назад немає, треба рятувати чоловіка і дітей. Як завгодно, навіть коштом власного життя [8].

Наступна дія починається з того, що Нора схвильовано ходить по кімнаті, не в змозі зупинити хід лякаючих її думок. А що, як хтось прийде? Кrogстад, комісари? На дивані лежить манто. Здається, наша героїня налаштувалася покинути дім навіки, вона вважає, що коли не стане її, не стане і тої біди, яка нависла над її домом. Приходить Кристина. Нора радіє їй, адже близька людина може хоч трохи підтримати її, змусити відволіктись, до того

ж їм є чим зайнятися, адже завтра ввечері буде костюмований вечір, до якого слід добряче підготуватися. Але, на жаль, ніщо не в змозі зупинити шквал страшних думок. Поведінка Нори лякає фру Лінне, вона хоче розпитати подругу, але не встигає: з роботи повертається Торвальд. Нора прохає Кристину залишити їх і, не гаючи часу, починає з чоловіком розмову, від якої зараз залежить спасіння родини і навіть її життя. Вона сміливо наполягає на тому, щоб Хельмер не звільняв з посади Кrogстада. Її невідступність дратує Торвальда, він ні за що не дасть такій фамільярній і «брудній» людині працювати з ним в одному банку. Останньою краплею для Хельмера було почути, що його мила пташечка вважає його судження дріб'язковими. Він вирішує покласти край цій суперечці і відправляє Кrogстаду листа про його звільнення. Всередині Нори щось надірвалося. Це тоненька, натягнута струна надії на порятунок. Чоловік знову йде займатися своїми справами, а Нора збирає залишки своїх сил. Має бути вихід, порятунок. Чути дзвінок у двері. Це лікар Ранк. Так, звичайно, любий лікар Ранк. Він зможе допомогти виплатити борг. Нора привітно зустрічає лікаря, але чомусь він поводить себе не так, як завжди. Справа в тому, що за іронією долі лікар невиліковно хворий. До його кінця залишилось мало часу, і він прийшов до своєї найближчої людини, аби попрощатися і зізнатися в тому, що приховував весь цей час — свою щирю любов до прекрасної і життєлюбної Нори, яка ніколи не була його, і тепер точно ніколи не буде. Нора з усіх сил намагалася покращити настрій друга, бо, незважаючи на певну егоїстичність свого плану щодо лікаря Ранка, їй було складно прохати про фінансову допомогу товариша, який помирає. Після декількох спроб вона приймає відчайдушне рішення все-таки попросити лікаря про послугу, але той обриває її зізнанням у коханні, і Нора вважає це крахом. Після такого вона не має права навіть думати про допомогу від Ранка. Струна надії натягується все більше. Здавалося б, гірше стати не може, але от до дому Хельмерів приходить розлючений Кrogстад [5, с. 37-58].

Він отримав листа і тепер вимагає від Нори, щоб та зробила все можливе для того, щоб його не просто прийняли назад до банку, а ще й підвищили до посади директора! Нора не стримує розпачу, вона готова боротися не менше, ніж він [5, с. 58]. Цікаво, що вони обоє, хоч і виглядають як закляті вороги, але їх об'єднує спільна мета: врятувати родину. Нора захищає свого чоловіка, двох синів і дочку, але й Кrogстад не відступає, бо від цієї роботи залежить не тільки його положення в суспільстві, а й доля його синів. Обидва герої готові піти на все. Вони забувають про норми пристойності при спілкуванні, погрожують один одному, але в той самий час і розуміють один одного краще, ніж будь-хто. Кrogстад дістає листа, в якому він розписав всю ситуацію, в яку потрапила Нора, і цей лист він залишить у поштової скриньці для Торвальда. Нора, сповнена гніву і страху, каже страшні речі: вона готова піти на самогубство. Але й тут Кrogстад перегороджує їй шлях. Навіть якщо її не стане, він має все необхідне, аби поставити її коханого під суд. Він виходить на вулицю, кидає листа у скриньку і зникає за воротами. У бідної Нори починається справжня паніка, вона не знає, що робити. До її кімнати повертається Кристина. Нора, нічого не приховуючи, розповідає їй і про Кrogстада, і про підпис, і про лист. Фру Лінне вирішує допомогти подрузі і прохає її затримати Торвальда, аби той не прочитав листа, а сама йде до Кrogстада, аби хоч якось з ним домовитися, бо колись вони були дуже близькі і, можливо, він її послухає. Ледве опанувавши емоції, Нора зустрічає Торвальда і лікаря Ранка. Для того, щоб чоловік не пішов відкривати скриньку, вона благає його допомогти їй з підготовкою до костюмованого вечора. Торвальд не може відмовити впертості і безпомічності дружини і сідає за фортепіано для награвання мелодії тарантели, під яку Нора буде танцювати в гостях. Страх Нори, в поєднанні з ритмічною музикою і динамічними рухами, переростає в справжнє шаленство. Вона перестає себе контролювати, вона рухається майже як дикарка, від цього танцю залежить її життя [5, с. 59-60]. До речі, Генрік Ібсен не просто так обрав саме танець «Тарантела» для цієї сцени. З 15 по 17 століття цей танок був способом лікування «тарантизму» — сказу, який викликав укуси павука

тарантула. Тобто цей танок є символом неймовірного розпачу головної героїні. Торвальд ледве зупинив цей напад шаленства. Нора досягла свого: чоловік погодився не займатися справами до тих пір, поки вони не повернуться з маскараду. Анна-Марія повідомляє, що вже час вечеряти, і головна героїня проводить лікаря Ранка і Торвальда з кімнати, обіцяючи невдовзі долучитися. Насправді ж її цікавить лише одне — чи змогла щось зробити її подруга. Але, на жаль, новини невтішні. Кристина не застала Кrogстада вдома. Дивна річ, але Нора знала, що так буде, тепер вона майже готова змиритися з тим, що в її ситуації нічим не допоможеш, і спасе її тільки диво. Це диво — єдине, що тримає жінку при тямі. Тепер воно її єдина надія і мрія, але при цьому й найбільший страх і горе. І диво це — захист і розуміння з боку її коханого чоловіка Торвальда. Якщо він візьме провину на себе, то Нора нарешті звільниться від кошмару, в якому опинилася, а з іншого боку, це може призвести до того, що його буде ув'язнено. Залишається одне — чекати, а чекати залишилось недовго, лише 31 година, і все буде вирішено [5, с. 60].

Поки Нора з Торвальдом знаходяться у сусідів Стенборгів, Кристина з Кrogстадом знайшли час поговорити про свої стосунки. З'ясувалося, що в молодості вони були парою, але матеріальні проблеми розлучили їх, стежки їхніх життів розійшлися, але ось ситуація в домі Хельмерів знову з'єднує їх [5, с. 61-72]. Кристина, дивлячись на трагедію стосунків своєї подруги, розуміє, що їй і самій не завадить зробити сміливий крок для того, щоб нарешті стати щасливою. Розмова йде щиро та інтимно. Персонажі наважуються розкрити свої серця і прийняти як свої помилки, так і недоліки партнера. Ось вона, різниця між дорослою мудрістю і інфантильною імпульсивністю. Просити прощення і прощати, бути щирим — складно, але людина, яка навчиться цьому, звеличується духовно і тим самим її життя приходить до певної гармонії. Нора і її чоловік ще не розуміють цього, і вже скоро з'ясується, що нестача чесності та взаємоповаги весь цей час руйнували підвалини родини. Але час істини настав: Кристина вирішує не втручатися у взаємостосунки

подружжя Хельмерів і залишити все як є. Після балу Торвальд читає листа Кrogстада і дізнається всю правду. Нора, впевнена, що чоловік стане на її захист і візьме провину на себе, готова покінчити життя самогубством, але не встигає. Чоловік зупиняє її і показує своє істинне «Я». Його захоплює гнів, він не може стримати злих і дуже образливих слів, направлених на бідолашну жінку. Для нього вчинок Нори є фатальною помилкою, яка зруйнувала його щастя, адже є ризик того, що його перестануть поважати в суспільстві. Виявляється, що сім'я для Торвальда Хельмера — це лише гарний фон його життя, Нора — не більше як гарна декорація, лялька, яка слугувала прикрасою дому і розважала його [5, с.74-81; 2, с. 9]. Ми могли б спробувати виправдати ці важкі слова тим, що чоловік сказав їх під впливом емоцій, які складно втримувати кому завгодно при таких складних негараздах. Але вся справа в тому, що невдовзі Торвальду надходить інший лист від Кrogстада, в якому той повертає боргове зобов'язання, чим рятує становище родини Хельмерів. І Торвальд відразу змінюється на ніжного, турботливого чоловіка, ніби до цього й не було ніякої розмови, сердечно прощаючи Норі її провину. Жінка йде перевдягнутися. Вона не тільки знімає маскарадний костюм, в якому виконувала тарантелу, але й маску гарненької лялечки, яку носила всі роки заміжжя. Настав час аналітичної розмови в стилі Генріка Ібсена. Після того, як Нора дізналася справжню суть свого чоловіка, вона також помітила хибну обгортку всього, що її оточує, і навіть самої себе. Їхнє подружнє життя здається їй тепер не більше як ляльковим домом, в якому вона і її діти були лише іграшками в руках Торвальда. Суспільство видається їй несправедливим і лицемірним, а закони цього суспільства, виявляється, направлені проти людей. Цього вечора вона сподівалася побачити диво, але його не сталося, а замість нього жінка отримала можливість побачити ясно картину життя, яке поки що для неї не зрозуміле, тому вона вирішує залишити дім і поїхати до батьківського дому, аби виховати з себе справжню людину і зрозуміти, в якому світі живе. Нора йде, а Торвальд залишається наодинці. Генрік Ібсен залишає нам надію на зміну і цього персонажу, вкладаючи в його думки роздуми про

диво. Диво, яке повинно статися для того, щоб щире щастя настало як в його родині, так і в житті суспільства загалом [5, с. 80-83; 2, с. 9-10].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОБОТИ НАД СЦЕНІЧНИМ ОБРАЗОМ

2.1. Характеристика та аналіз образу Нори Хельмер: психологічний портрет, роман життя

Моя робота над сценічним образом почалася з роздумів про життя мого персонажу до початку дії в п'єсі. Розробивши передсюжетне життя персонажа, ми проаналізували його зв'язок зі становленням характеру героїні. Народилася Нора Хельмер у невеликому норвезькому місті Ліллекхаммер у родині Вілліама та Елін Нільсен. На жаль, мати померла, коли Нора була ще дитиною, тому виховувалась дівчинка батьком і нянею Анною-Марією. Дитинство було веселим і безхмарним. Батько балував свою донечку: наряджав її, мов ляльку, пригощав солодощами, її улюбленим мигдалевим печивом і влаштовував неймовірні святкові вечори. Особливо Норі запам'яталися різдвяні бали. Величезна, аж до стелі, ялинка, прикрашена яскравими іграшками й цукерками, нескінченна кількість подарунків, танці з друзями. І все це для неї. Оскільки батько нічого не жалів для своєї улюблениці, Нора й виростає «марнотратницею», як її називає чоловік і найближча подруга [5, с. 5-15]. Вона любить смітити грошима, знає, як правильно попросити ще пару далерів на свої потреби і не може відмовити собі у мигдалевому печиві чи гарненьких сукнях. Для того, щоб зрозуміти поведінку жіночки-марнотратниці, я намагалася втілитися в роль Нори ще коли вона була дитиною. Мені у роботі з уявою допомогла акторська школа Шарля Дюлена. Я використовувала систему «голоси світу» для того, щоб конкретніше уявляти і, найголовніше, відчувати минуле. Обійми й сміх батька, як він зацілював мої щічки і лоскотав своїми вусами, пишні сукні з атласними і бархатними бантами, які я бережно розгладжувала і все не могла надивитись на їхні глибокі яскраві кольори. Також я знаходила можливість відчутти і побачити минуле фізично. Наприклад, задля розуміння любові Нори до мигдалевого печива, я купила його і спробувала. З того часу всі мої питання щодо цієї слабкості зникли. Крім

того, що опіка батька зробила з доньки марнотратницю, вона ще й вплинула на характер Нори в тому плані, що з дитинства вона відчуває потребу знаходитися поряд з чоловіком. У 19 ст. це вважалося нормою, але в сьогоденній психології Норі б приписали так званий синдром Попелюшки та емоційну незрілість, адже її залежність від свого чоловіка призвела до того, що вона майже втратила особистість і силу духу, за які боровся сам драматург, Генрік Ібсен.

Продовжимо аналізувати роман життя героїні. Нора любила свого батька, хоч він дуже багато працював, займав посаду директора акціонерного банку і не мав так багато часу для того, щоб побути з донькою. Він також дуже не любив, коли Нора заважала йому під час його роботи. А коли в нього знаходився час, то він, як відповідальний батько, займався її вихованням. Це дуже помітно в тому, що Нора гарно навчена поведінці як серед родичів, так і в суспільстві. Вона граційно і легко рухається, спілкується з належною увагою та емпатією. До того ж вона вмів вишивати, в'язати, грати на фортепіано і танцювати! На той час всі ці вміння були ознакою освіченості жінки. Дозвілля дівчинка проводила зі служницями та нянею. В п'єсі вона з теплотою згадує свою дружбу з ними, яка давала їй можливість бути звичайною дитиною: бавитися, фантазувати, бешкетувати, їсти солодощі скільки заманеться. Адже батько іноді занадто піклувався і контролював поведінку дівчинки, а їй час від часу дуже хотілося свободи. І ми простежуємо таку поведінку в моменти, коли Нора залишається наодинці або з близькими друзями. В її очах з'являються трохи дикі веселі вогники, і ми бачимо життєрадісну, волелюбну, сміливу та по-дитячому егоїстичну жінку.

Серед друзів найближчою їй була Кристина, фру Лінне, мати якої була гувернанткою Нори, тому вони часто бавилися після домашніх занять. Так безтурботно минула молодість моєї героїні. Коли їй виповнилося 20 років, у Вілліама почалися проблеми на роботі. Батько не ділився з Норою своїми справами, але ходили чутки, що він підробляв податкові документи. Через рік,

коли виникла загроза ув'язнення, на допомогу приїхав Торвальд Хельмер. Він розв'язав складну ситуацію Вілліама Нільсена і попросив руки Нори. Вона погодилася, і вони переїхали до Крістіанії.

Я уявляла собі знайомство головної героїні з майбутнім чоловіком. В її очах він виглядав як справжній супергерой, адже врятував її батька. Нора була невимовно вдячна Торвальду і майже одразу перейнялася до нього довірою. Згодом ця довіра зміцніла і, разом із почуттям любові, засліпила жінку. У тому, як вона беззаперечно слухається чоловіка, проявляється наївність характеру героїні. І ця наївність, до речі, стосується не лише стосунків із чоловіком, а й із соціумом загалом. Вона сліпо вірить у красу світу й до самого кінця не розуміє, як закони людського суспільства можуть суперечити життю та щирим почуттям.

Проте варто зазначити, що до фіналу третьої дії вона навіть не бажала приймати деякі факти про життя, які могли затьмарити її уявлення про світ, що додає її характеру певної інфантильності. Та вже під кінець, хоч і з острахом, Нора все ж наважується зробити крок назустріч невідомому світу, який, як вона зрозуміла, не такий казковий, як їй здавалося. Ми не говоримо про раптову перемену в Норі — її дорослішання не є миттєвим. Швидше, ми бачимо внутрішній стрижень, силу духу й мужність, які були притаманні головній героїні з самого початку, але проявилися лише тоді, коли вона опинилася в складній ситуації.

У перший рік подружнього життя Торвальду доводилося витратити дуже багато сил, аби заробити гроші, адже він залишив службу в міністерстві. Це призвело до того, що невдовзі він захворів на туберкульоз, і Норі довелося дістати гроші нелегальним шляхом, щоб вивезти чоловіка на лікування до Італії. Її батько в той час також серйозно хворів, тому не зміг допомогти доньці фінансово, а за кілька місяців пішов із життя [5, с. 14-17].

Так чи інакше, на Півдні вони прекрасно проводять час і повертаються додому здоровими та щасливими. У цьому шлюбі народилося троє дітей: Івар, Боб і Емма. Фінансове становище впродовж восьми років залишалося нестабільним, і родині доводилося відмовляти собі в багатьох речах, аби заощадити [5, с. 20-25]. Положення Нори весь цей час ускладнювалося необхідністю виплачувати борг. Часто вона зачинялася у своїй кімнаті та плакала від безсилля нести цю ношу на своїх плечах. У думках вона розповідала чоловікові про свою проблему, уявляючи, що він заспокоює її і підтримує.

Щоб глибше відчувати біль, який носила в серці Нора, я писала і промовляла внутрішні монологи:

«Як я втомилася, як я втомилася, нічого не хочу. Хочу, щоб той клятий борг зник. Якби ти мене чув, любий. Мені так важко самій. У мене пальці втомилися писати, очі втомилися, голова болить. От би ти поцілував мій гарячий лоб, підняв мене на руки і поклав поруч із собою на ліжко. Чуєш мене? Ах, почуй мене, любий. Мені так складно. Ще б трішки грошей... Де ж їх узяти?»

Усі її думки були лише про те, як дістати гроші. Іноді вона навіть мріяла, що знайдеться далекий родич чи таємний шанувальник, який залишить їй гроші у спадок. Під час навчання я вважала корисним уявляти сні персонажа — для кращого втілення в роль. Наприклад, Нора часто бачила сні, в яких ніби стоїть над прірвою, наповненою грошима, й не може ні кроку ступити, ні слова сказати. Поруч стоїть Торвальд і дивиться на неї з жалем. Страх і холод від такої картини жінка відчувала щоразу, коли з'являлася хоч якась загроза, що чоловік дізнається про її вчинок: прихід Нільса Кrogстада чи нестача грошей для виплати боргу.

Хоча іноді вона почувалася слабкою, Нора все одно збирала в собі всі сили й робила все можливе, щоб бути найкращою дружиною і матір'ю. Вона

зосереджена на виконанні своїх домашніх обов'язків і не хоче повністю приймати дискомфорт через нестатки, тому продовжує прикрашати дім — хоч і недорогими, але гарненькими меблями, купує дітям простенькі, але яскраві іграшки, одягається у сукні, які подобаються чоловікові, і влаштовує святкові вечори, як у дитинстві. Звісно, не такі пишні, але все ж — святкові.

Нора готова жертвувати своїм часом, щоб власноруч вирізати новорічні прикраси, шити костюми дітям — аби лише всім було добре і всі були щасливі. Найяскравіше у п'єсі прослідковується жертвність Нори Хельмер. Вона вміє любити без залишку, і заради коханих людей не шкодує ні грошей, ні часу, ні самої себе. Яке ж полегшення їй приносить новина про підвищення чоловіка! Вона впевнена, що тепер усе стане на свої місця, життя зміниться на краще — майже так, як було в дитинстві.

2.2. Взаємовідносини персонажу Нори з іншими героями п'єси

Ми почнемо розгляд взаємин між моєю героїнею та іншими персонажами з її чоловіка — Торвальда Хельмера. Як я вже зазначала раніше, він — центр її життя. Заради нього вона протягом усього подружнього життя жертвувала своєю свободою, особистими інтересами й була готова навіть віддати життя. Нескладно зробити висновок, що вона безмежно його любила.

Слід зазначити, що в їхніх стосунках спостерігається певний розподіл ролей: Торвальд — суворий, справедливий і водночас ласкавий та турботливий «батько», а Нора — «донька». Їхні взаємини, до фатального фіналу третьої дії, здаються майже ідеальними. Але якщо придивитися уважніше, можна помітити, що чоловік ніби тримає дружину на короткому «золотому ланцюжку» [12, с.14]. У першій дії він, здавалося б, ненав'язливо допитує Нору щодо мигдалевого печива, яке він їй забороняє їсти, бо це, мовляв, шкодить її зубам. У другій дії він майже не приховує роздратування, коли бачить, що Нора забула танок і зовсім не зважає на її знервованість. У

третій дії Торвальд також наполягає на слухняності та виконанні подружнього обов'язку, хоча Нора прямо й наполегливо просить дати їй спокій [5, с. 68-69].

Кохання Нори стало пеленою на її очах, і вона всього цього не помічає, хоча десь глибоко в душі відчуває. Ніби гострий, холодний ніж нависає над її серцем — це страх перед власним чоловіком, страх сказати чи зробити щось не так. Вона може знехтувати власними думками, але слова чоловіка для неї — істина, закон. Усе, що він не скаже, вона сприймає як правду, все, що він не зробить, — благо.

Аналізуючи це, ми бачимо, що їхні стосунки є взаємозалежними у негативному сенсі. Нора не уявляє життя без удавання перед чоловіком — удавання, зумовленого любов'ю, а Торвальд не уявляє життя без Нори, бо вона ідеально вписується в його уявлення про зразкову сім'ю, й нею зручно керувати для досягнення власних цілей. Хоча не варто заперечувати, що Торвальд певною мірою кохає свою дружину, та їхнє ставлення до цього почуття — інфантильне. Тому, на жаль, стосунки не досягли тієї щирості й довіри, які необхідні для справжньої міцної родини, і саме це врешті-решт призвело до їхнього розриву.

На черзі подруга дитинства Нори — фру Кристина Лінне. Ця героїня уособлює образ старшої сестри. Вона радіє щастю подруги, співчуває її горю і завжди готова допомогти, тверезо й відповідально оцінюючи обставини, в яких опиняється моя героїня. При цьому вона ніжно й з усмішкою приймає Норині дитячі витівки, дає корисні поради. Нора з теплотою ставиться до Кристини, вважає її своєю підтримкою в складних ситуаціях і довіряє їй більше, ніж будь-кому в житті. Саме тому вона в першу чергу розповіла Кристині про своє нещастя, повірила, що та зможе домовитися з таким страшним і незговірливим Кrogстадом, і не змогла довго приховувати від подруги свої переживання. Тут ми бачимо приклад справжньої дружби.

Стосунки з лікарем Ранком дещо складніші. Їх ускладнює радше ставлення лікаря до Нори, ніж навпаки. Ми вже знаємо, що Ранк небайдужий до героїні і давно її кохає. Кожна їхня зустріч супроводжується жартами, сміхом і фліртом. Згадаймо момент, коли Нора хотіла підняти настрій другу перед тим, як просити про послугу: вона кокетливо хизувалася новими панчохами та, якщо звернути увагу на ремарки Ібсена, навіть легенько вдарила панчохами по вуху закоханого лікаря. Але не варто сумніватися у вірності Нори своєму чоловікові. Для неї легкі розмови з Ранком — це просто розвага, і не більше. Вона порівнює їхні стосунки з тими, які в дитинстві вважала найприємнішими — зі служницями, й каже про це Ранку відкрито: чоловіка вона любить понад усе, а з лікарем їй просто хочеться проводити час.

Не слід забувати і про няню Нори — Анну-Марію. Тут усе просто й зрозуміло: моя героїня вважає її майже матір'ю, адже няня щиро любила і досі любить свою господиню та дуже про неї піклується. Від Анни-Марії ніби віє теплим молоком і м'яким печивом, збитими подушками і дитинством. Проте вони все ж не такі близькі, як справжня мати й дочка. Стара пані частково виконує обов'язки служниці й доглядає за дітьми Нори. Сама ж Нора дає їй вказівки по господарству і не вважає за потрібне ділитися з нею своїми справами чи внутрішніми переживаннями.

І, звичайно, Нільс Кrogстад. Стосунки між ним і Норою склалися не найкращим чином. По-перше, дружби між ними бути й не могло, адже Торвальд ставиться вороже до пана Кrogстада, а Нора не може не розділяти поглядів чоловіка щодо людей. Крім того, в репліках моєї героїні є слова, в яких вона звинувачує Кrogстада у певних причіпках, які він виявляв у той час, коли Торвальд хворів, а вона намагалася взяти позику. Тобто ми розуміємо, що не тільки чоловік Нори не приховує негативного ставлення до Нільса, а й сам Нільс у моменти роздратування та напруги не оминає можливості кинути гостре слівце на адресу Хельмера, що неминуче ображає ніжну Нору.

По-друге, вони — суперники. Я вже зазначала певну схожість мети головної героїні та її противника: обидва готові піти на все, щоб урятувати сім'ю. Тільки у кожного — своя родина, тому в цій боротьбі переможе найсильніший, і обидва це розуміють. Але ми також не можемо не помітити різницю між методами боротьби Нори та Нільса. Нора бореться до відчаю, егоїстично, майже не співпереживає його складнощам і не шкодує різких слів. Нільсу ж, хоча зовні він не надто відрізняється від неї, така поведінка дається значно важче. Він — вихована людина і, як сам каже, прагне жити чесно серед людей. Тому спочатку намагається стримувати емоції, а наприкінці навіть розкаюється у шантажі та тій нестриманості, яку дозволив собі в розмові з дамою.

Генрік Ібсен дуже глибоко й цікаво прописав характери персонажів і їхні взаємини, тому мені, як актрисі, було важливо й корисно передати всі відтінки настроїв та ставлення Нори Хельмер до інших героїв.

2.3. Робота над характером і характерністю

Під час роботи над створенням мого сценічного образу найскладнішим і водночас найцікавішим завданням було перевтілення в персонажа, адже потрібно було зрозуміти й відтворити в собі особливості світогляду героїні, її мотивації та характеру.

Одним із наймасштабніших вчинків Нори було взяття боргу нелегальним шляхом. Мотивацією до цього стала турбота про життя чоловіка, що пояснюється глибоким коханням до рідної людини. Той факт, що вона не розповіла Торвальду про своє рішення зайняти гроші, змальовує її як сміливу та жертвну особистість [12, с.13]. Вона знала, що їй доведеться самотійно виплачувати заборгованість, розуміла, що фальсифікація підпису може мати серйозні наслідки, і що чоловік, дізнавшись правду, буде глибоко засмучений. Упродовж усього подружнього життя вона відчувала себе в небезпеці, однак не подавала й виду, що коїться в її серці, і як могла захищала мирну й радісну

атмосферу в домі. Таку поведінку складно пояснити логічно — йдеться про щось дуже глибоке й світле, закладене в душу героїні ще з народження. Тому мені довелося працювати над формуванням цих рис характеру не на раціональному, а на більш чуттєвому рівні.

Одним із перших завдань стало почати сприймати мого партнера Святослава, виконавця ролі Торвальда, як коханого чоловіка. Під час репетицій, особливо у першій сцені першої дії, я намагалася якомога довше підтримувати зоровий контакт і викликати в собі думки, в яких називала його лагідними словами, якими звертаюся до свого чоловіка в реальному житті. Дуже важливу роль відіграє фізичний контакт із партнером, якого, на жаль, не вистачало в умовах дистанційного навчання, але я уявляла, як гладжу його волосся, цілую руки.

На заваді завданню «покохати» свого сценічного чоловіка стало те, що я, на відміну від Нори, заздалегідь знала про його тіньову сторону і довго не могла примиритися з нею так, як це зробила моя героїня. Щоб подолати цю перешкоду, я вирішила звернутися до першоджерела — самої Нори. Я захопилася її характером і згодом помітила, що не можу думати про неї без посмішки, не можу називати її інакше, ніж «Норочка». Це захоплення персонажем надихнуло мене втілити її вірність і відданість чоловікові.

Такі характеристики, як мужність і жертвність, виростають з любові до партнера-чоловіка, але пережити їх я змогла лише під кінець репетиційного періоду, коли ми вийшли на повноцінні прогони. П'єси Генріка Ібсена вимагають зосередження не тільки на зовнішніх подіях, а й на внутрішніх переживаннях від початку дії до самого фіналу. Тому ще перед початком репетицій я намагалася максимально зосередитись на внутрішньому житті своєї героїні та на чинниках, які впливають на зміни внутрішнього устрою, щоб дати почуттям набратися міцності та розквітнути в тому вигляді, в якому вони існують у Норі. Послідовно рухаючись від однієї події до іншої, сприймаючи їх відкритим серцем, мені вдалося в певній мірі пережити й

зрозуміти моменти готовності Нори пожертвувати усім, навіть власним життям, задля того, щоб врятувати родину.

Також у характері Нори є такі особливі риси, як певна інфантильність, егоїзм та наївність [8]. Можна сказати, що вони дуже пов'язані між собою. Вона легко піддається впливу чоловіка, мріє про життя без клопоту й проблем, ігнорує труднощі, які не стосуються її чи її найближчих людей, і взагалі намагається уникати навіть розмов про неприємні речі, не знає, як влаштоване суспільство. Але тут важливо зазначити, що періодично ці риси зникають, і на їхнє місце приходять зовсім інші, ті, про які ми говорили вище. А в кінці третьої дії Нора повністю переосмислює своє життя і приймає рішення позбавитись ролі дитини чи ляльки. Конкретно ці аспекти її характеристики випливають із її світогляду, сформованого ще в дитинстві й продиктованого суспільними правилами того часу. Оскільки виховання жінки було доволі обмеженим, як і її обізнаність у «чоловічих» справах, то вона ставала практично приреченою на те, щоб завжди бути під опікою чоловіка. Інакше її життя було б надто важким. Нора також не уявляла свого життя без чоловіка. Мені, як жінці XXI століття, не було легко приміряти на себе положення Нори, але я знайшла у собі та в своїх взаєминах з чоловіком певні схожості. По-перше, я з дитинства відчуваю потребу в піклуванні, але не звичайному, а такому, щоб хтось брав за мене відповідальність. Це і є інфантильність, і вона впливає на мої стосунки таким чином, що мені часто легше погоджуватися з усім, що каже мій чоловік, і робити все те, що приносить йому комфорт, прикидаючись слухняною дочкою, аби мене похвалили та обійняли. Тому, коли я зіткнулась з необхідністю втілити в Норі дитячі риси, мені було достатньо деякий час поспостерігати за своєю поведінкою у присутності чоловіка, а потім художньо зобразити це при виконанні ролі.

Найлегше мені було втілити життєрадісність, пустотливість та емоційність Нори Хельмер. Ці всі риси притаманні і мені, тому саме їх було переживати дуже легко і приємно. В моменти переживання радісних епізодів

п'єси в мене народжувалась найбільша кількість імпровізацій, які наповняли сценічне втілення мого персонажу життям.

2.4. Надзавдання та наскрізна дія ролі

Генрік Ібсен був майстром створювати складні, багатогранні образи, і головна героїня п'єси «Ляльковий дім» не є винятком [2, с. 6]. Світогляд і внутрішній світ Нори протягом трьох днів переживають фатальні зміни, і, звісно, це впливає на надзавдання і наскрізну дію ролі. При роботі над втіленням персонажа Нори Хельмер ми уважно простежили цю еволюцію.

Коли ми тільки знайомимося з героїнею та її таємницею, пов'язаною з боргом, неможливо не помітити надзавдання жінки — врятувати сім'ю будь-якою ціною. І цікавим є той факт, що ця мета залишалася незмінною з того часу, як вона вийшла заміж за Торвальда. Його хвороба змусила жінку взяти на себе відповідальність за життя чоловіка і, звісно, за благополуччя родини. Як ми знаємо, після повернення із закордону життя легшим не стало, тому Нора все ще вбачала своєю метою берегти затишок і мир у сім'ї. Але саме після візиту Нільса Крогстада в першій дії, надзавдання героїні починає все більше і більше оволодівати її думками і контролювати вчинки. Перша розмова з Торвальдом щодо збереження робочого місця для Крогстада закінчується страшним для мого персонажа відкриттям: з'ясовується, що всі ці вісім років вона знищувала найцінніше, що мала — родину. Саме її брехня розклала домашнє вогнище, отруювала атмосферу лицемірством, негативно впливала на психіку її дітей [5, с. 35]. Звичайно, все це вона почула від чоловіка, який взагалі ділився думками щодо свого заклятого ворога — Нільса. Але Нора відчула, що те саме стосується й неї. Тепер вона впевнена, що пішла проти своєї головної мети, свого надзавдання, і тепер треба терміново виправити цю помилку. Щось всередині підказувало їй відчайдушне рішення — покінчити з життям самогубством, але спершу їй не вистачало для цього духу. Вона шукала підтримки у розмові з подругою, була майже готова переступити свої

моральні принципи і просити вмираючого друга, лікаря Ранка, позику, вже забувши про гордість. Вона благала пана Кrogстада піти на поступки, а при відмові накинулася на нього з різкими словами, мов мати-пташка, яка захищає своє потомство. Прикидалася до шаленства радісною, аби відволікти чоловіка від роботи, намагалася таємно відчинити поштову скриньку, аби дістати звідти викривальний лист Кrogстада, і врешті-решт, коли зрозуміла, що всі її спроби відвернути катастрофу не дали результату, накидає на себе манто і біжить до дверей, щоб більше в них ніколи не зайти. Всі ці вчинки і є наскрізною дією персонажа Нори Хельмер, спрямованою на досягнення надзавдання. Але героїня не змогла довести справу до кінця, адже між подружжям сталася розмова, яка знищила всі ілюзії, що існували в домі Хельмерів, домі, який Нора осмілилася назвати ляльковим. Коли вона дізналася справжню суть свого чоловіка, змогла признати, що він для неї лише чужа людина, коли вона зрозуміла своє жалюгідне положення в місці, яке для неї являлося всім світом, коли вона признала, що вже не знає ні суспільства, в якому живе, ні навіть саму себе, тоді її надзавдання змінилося. Вона ставить перед собою нову ціль — зрозуміти, хто правий: суспільство чи вона [5, с. 75]. Нора знімає з себе звичну оболонку ідеальної дружини і матері та дивиться на себе чесно, як на звичайну людину. Ця людина заслуговує на щастя, на те, щоб знати правду про себе і світ, на те, щоб бути вільною від лицемірних моралей. Вона вирішує виховати з себе ту особистість, яка відповідатиме її внутрішньому бажанню. І перший крок, який Нора робить на зустріч своїй меті — йде з лялькового дому, залишаючи минуле позаду.

РОЗДІЛ 3

СЦЕНІЧНЕ ВТІЛЕННЯ ОБРАЗУ

3.1. Використання виразних засобів для становлення сценічного образу: голосова та пластична характеристики, темпоритм ролі

При розробці виразних засобів, які б допомогли мені якомога точніше передати образ Нори Хельмер, я багато в чому йшла від себе.

Головна героїня емоційна, чуттєва, пустотлива. Більшу частину свого життя вона присвятила виконанню забаганок чоловіків: спочатку її батька, а потім чоловіка, тому вона звикла до гри в завжди веселу, слухняну і гарненьку пташечку, білочку. Я вирішила, що загальна пластична характеристика впродовж усієї п'єси буде ґрунтуватися на поведінці жінок XIX століття буржуазного прошарку населення. Я слідкувала за тим, щоб тримати рівну поставу, робити кроки менші за мої звичні, тримати руки у положенні під на рівні трохи нижче лінії грудної клітини, склавши зап'ястя одне на одне. Також з курсу сценічного руху я взяла для своєї роботи принцип укліну: зробити невеликий крок у бік на праву ногу, звільнити ліву ногу, залишивши її на тому ж місці, і злегка схилити голову. Така поведінка додає необхідного аристократизму героїні. Звичайно, мій персонаж потребує деякої поетичності у пластичному втіленні. По-перше, це символізуватиме її положення ляльки в ідеальному ляльковому будиночку. По-друге, в деяких моментах розкриватиме її глибоку і ніжну натуру. Тому, наприклад, в першій дії Нора не просто заходить до кімнати з пакунками [5, с. 6] — вона забігає і одразу починає кружляти в танці. І надалі в розмові з чоловіком вона ніби літає по кімнаті, зображаючи руками крила, які, мов пензлики, розмальовують атмосферу дому в яскраві кольори. Взагалі ми часто користувалися пластикою рук для передання настрою персонажа. Наприклад, при першій розмові з Кристиною фру Лінне, Нора часто жестами рук ніби допомагала собі розповідати захоплюючі історії свого життя. Я намагалася зробити цю

жестикуляцію доволі яскравою для того, щоб передати нестримну внутрішню радість Нори на початку першої дії.

Також було цікавим додати до пластичної характеристики ролі рухи, які б відповідали ласкавим прізвиськам Нори: жайворонок, пташечка, білочка [5, с. 7-15]. Статечна вихованість поведінки головної героїні часто змінюється на імпульсивні, енергійні і при цьому легкі й гнучкі рухи. На початку першої дії Норочка смакує печиво: вона метушливо і дуже зацікавлено шукає його серед покупок, а потім, мов білочка, дістає смаколик і швиденько відкушує шматочок [5, с. 7], смак якого змушує її пританцьовувати від задоволення, швидко перебираючи ніжками. Така пластика дуже нагадує поведінку типову для маленьких пухнастих тваринок. На мою думку, Норі подобалося іноді зображати тваринок, з якими вона асоціювалася в Торвальда. Я вирішила, що буде влучним додати рух заскакування білочки на ялинку. Звичайно, я не стрибала на ялинку, я тільки зробила вигляд: зачепилася за гілочку і наче сховалася в пишному дереві. Від цієї імпровізації в мене зародилося внутрішнє бажання бешкетувати, що мимоволі відобразилося в очах веселими вогниками. Те ж саме повторилося у епізоді, в якому Торвальд дає своїй дружині гроші, а вона тягнеться за ними ручками, перебираючи пальчиками і на носочках підбігає до свого коханого, а потім кінчиками пальців хапає гроші з рук годувальника. Це виглядає мило, є в цьому щось від тваринки. Веселість і пустотливість проявляються і в тому, коли Нора приймає задержуваті пози при розмові з лікарем Ранком, або коли заскакує на стіл і драбинку, аби сховати там печиво, або навпаки дістати його звідти.

Її пластична поведінка змінюється під час сильного емоційного напруження. Наприклад, при розмові з Кругстадом вона не стримує різких рухів руками: Нора розкидає ними у напрямку до ворожої людини, стискає долоні в кулаки та закриває тіло, схрещуючи руки на грудях. Трохи інакше вона веде себе у другій дії при виконанні танцю тарантела: сам Торвальд казав, що рухається вона дико. Дикість я показала через різкі та стрімкі рухи, я

напружувала руки і ноги, від чого зникала гнучкість. Також я контролювала м'язи обличчя, так щоб здалося враження, що посмішка ніби залякла на обличчі героїні. Разом з цим очі передавали страх, і цей контраст викликав жах і відчуття божевілля.

Також ми приділили увагу голосовій характеристиці ролі Нори Хельмер. Ми вирішили, що можна залишити мій природний голос, лише трішки піднявши тональність, бо в мене по природі голос нижчий за той, що відчувався при розгляді жіночності і при цьому по-дитячому грайливої героїні. Важливо було підібрати темп мови. Мені здалося, що для такої внутрішньо тривожної натури гарно буде його пришвидшити. Наприклад, в тому ж моменті веселої розмови з подругою в першій дії, де Нора нестримно жадає розповісти Кристині про своє щастя і свої таємниці. Або при розмові з Торвальдом, коли жінка не може не піддатися хвилюванню. До речі, захоплення емоціями також є характерним для Нори Хельмер. Під їхнім впливом вона втрачає контроль над думками і мовою і в результаті може сказати щось, чого не мала б говорити. Як у другій дії, вона, не обміркувавши відповідь чоловікові, назвала його міркування дріб'язковими [5, с. 40-45]. Чи при чуттєвій розмові з вмираючим лікарем, не стримуючи відчаю, промовляє, що всі депресивні роздуми лікаря — дурниця і навіть випалює, що йому слід бути веселішим, зовсім не зважаючи на складне положення Ранка. В такі моменти я вирішила, що Нора повинна бути самою собою і говорити ці, часто відверті або неприємні для когось з персонажів, слова ніби сама для себе і не приховуючи емоцій, які оволодівають нею під час висловлення думки.

Внутрішній ритм ролі виховувався в мені під час прогонів. Генрік Ібсен так точно і яскраво розписав сюжет, внутрішні та зовнішні конфлікти, репліки персонажів, що було неможливо не знайти необхідний ритм внутрішнього життя Нори. При роботі зі своїм персонажем я відчувала в середині себе струну, яка з кожною важливою подією все більше й більше натягувалася, допоки не урвалася у фінальній сцені. Під час останньої розмови Нори з

Торвальдом у жінки гучно б'ється серце, але внутрішньо вона спокійна, тому що відчуває, що звільнилася від ілюзій, сподівань, переживань і маски ляльки. Саме в цей момент п'єси темпоритм героїні змінюється і передає зміни, які сталися в її світогляді та бажання перейти на новий етап життя.

3.2. Костюм, грим та реквізит

Зовнішнє втілення сценічного образу є дуже важливою складовою частиною роботи актора над роллю. Завдання уявити і проявити зовнішні особливості героя підштовхує артиста прискіпливо працювати над текстом драматурга і залучати до роботи уяву. Ще із застільного періоду розбору п'єси «Ляльковий дім» Генріка Ібсена було зрозуміло, що проблем із включенням у процес побудови образу уяви не буде, адже драматург віртуозно володіє художнім словом і баченням. Ця якість драматургічного твору об'єднала студентів і режисера навколо спільної думки щодо колористичних рішень, декораційного оформлення і, звісно, самих сценічних образів персонажів.

Цікавою і майже несвідомою частиною бачення образів було колористичне рішення. Тут слід зазначити, що немалий вклад зробили фільми і вистави за п'єсою Генріка Ібсена. До душі припадали теплі, притемнені тони жовтого, помаранчевого, золотого, пісочного, коричневого кольорів. Не обійшлося без яскравих акцентів, які робилися задля передачі атмосфери свята, а саме Різдва, але й одночасно слугували символом яскравого переживання. Наприклад, майже в кожній сцені є яскравий червоний колір: червона завіса з білими сніжинками, червоні новорічні прикраси і найголовніше — червоне манто [5, с. 37]. Накидка ніби переходить з однієї сцени в іншу і ніколи повністю не зникає, аж до самого фіналу, до моменту, коли головна героїня Нора навіки покине ляльковий дім. Манто — це тривожний знак, от-от щось станеться, це викликає напругу в глядача і не відпускає внутрішній страх персонажа. Неабияку важливість відіграв чорний колір, а точніше чорна шаль. Її Нора Хельмер вдягає після того, як вирішує

покінчити з собою і перед тим, як наважитися зникнути не тільки з життя чоловіка і дітей, але й зникнути для всього світу. Чорний колір — це траур, траур по життю, яке ібсенівській героїні ще доведеться віднайти.

Почнемо розгляд гардеробу, або краще буде сказати, еволюцію вбрання Нори Хельмер з першої сцени. Ми одразу бачимо настрої героїні: її душа радіє настанню свята, і як ми можемо побачити далі в діалозі з її чоловіком Торвальдом Хельмером, не менше радості Норі приносить факт, що тепер, із підвищенням статусу чоловіка на роботі, вони не будуть ні в чому відчувати потреби. Скоро Нора звільниться від переживань, як у плані економії для сімейного побуту, так і у плані звільнення від тягаря боргу. В такій ситуації хочеться зобразити жінку у ніжному, святковому, легкому, майже ляльковому вбранні. Так і з'явилася ідея костюму для першої сцени: довга спідниця лляного кольору, поверх якої я одягла приталену по корпусу блакитну сукню, верхнім одягом залишилося червоне манто, ну і, звісно, чорні рукавички як аксесуар. Домашнє взуття Нори Хельмер залишалося незмінним впродовж усієї вистави – туфлі брудного рожевого кольору на невисокому квадратному підборі, із загостреним носочком.

З плином часу в п'єсі настрої героїні змінюються, і під впливом цих змін автор наголошує й на зміні атмосфери в творі загалом. Події п'єси виводять на передній план тривогу Нори, яку їй потрібно стримувати за всяку ціну, аби ніхто не запідозрив, що щось не так, і щоб спробувати хоч якось прийняти рішення, яке, можливо, змінить ситуацію на краще. Для того, щоб не відволікати глядача від напруженого стану, святковість сукні Нори Хельмер з першої дії потрібно було замінити на стриманіший комплект одягу. Ми зупинилися на білій блузці з коміром, довгими рукавами з манжетами та білими вишивками і вже відомій нам спідниці лляного кольору. Блузу ми підперезали тонким коричневим ремінцем. Цікаво, що яскравий акцент – манто залишилося на сцені, головна героїня його не надягає, але безумовно автор послуговується цим елементом вбрання, аби передати певну напругу.

Закінчується друга дія палким уривком танцю головної героїні, під час якого вона накидає на себе барвисту хустку.

Третя дія починається з найяскравішого образу: бачимо Нору в костюмі для танцю “тарантела”. Цей костюм ніби символізує відчайдушну боротьбу героїні з неминучим нещастям, яке нависло над її сім’єю, а також є символом “іншого життя”, яким Нора послуговувалася, замість того щоб бути самою собою. В домашніх умовах доволі складно розробити підходящий костюм, але все ж таки знайшовся варіант: сукня з чорним бархатним верхом, поверх якого надягається чорний корсет з короткими рукавами-ліхтариками та червоною спідницею. Також в цій дії з’являється чорна шаль, яка відіграє важливу роль в уособленні трауру Нори Хельмер по власному життю в найвищий момент її переживань. Але поки що ця тонка чорна тканина накинута поверх святкового костюму.

В самому фіналі настає момент щирості: ібсенівська героїня наважується на серйозну, але в той самий час просту і людяну розмову зі своїм чоловіком. В таких обставинах немає потреби видумувати незвичайні костюми, тому ми обрали довгу сукню темно-коричневого кольору з маленькими червоними квітками. Легкості додають вільні довгі рукави і манжети-оборки. Кольорова гамма цього вбрання підкреслює світле обличчя і голубі очі акторки, яка виконує роль головної героїні твору. Акцент на обличчі зосереджує нашу увагу на важливих темах загальнолюдського характеру, які так і ллються з уст Нори Хельмер. Третя сцена знаменується розривом шлюбних відносин між героїнею і її чоловіком Торвальдом Хельмером. Генрік Ібсен пише, як Нора віддає обручку, яку вона носила впродовж усієї вистави. В самому кінці сцени вона одягне червоне манто, але тепер воно буде лише згадкою про минулі переживання. Вона піде з дому, узявши з собою лише маленький саквояж брудно-синього кольору і зігріє ніжні руки витонченими чорними шкіряними рукавичками. В цьому одязі немає нічого

незвичного. Нора Хельмер – звичайна жінка, в якій тепер з'явилася мета стати особистістю і зрозуміти моралі світу.

Зачіска і грим впродовж усієї вистави залишалися незмінними. Для передачі легкості, наївності, але в той самий час жіночності героїні я завивала волосся у легкі хвилі, виділяла дві прядки спереду і закручувала їх трохи більше, а також майже непомітно змінювала спосіб фіксації зачіски: в першій дії я зробила мальвінку, в другій скрутила волосся у два джгути і зав'язала на потилиці, а в третій дії я зробила зачіску, схожу на голлівудську: зачесала більшу частину волосся набік і злегка зафіксувала лаком.

Грим було вирішено робити неяскравим, ніжним і витонченим. Серед косметичних засобів знадобиться тон кольору шкіри, або трохи світліший, рум'яна світло-рожевого кольору, чорна туш і матова губна помада кольору бакан. Тональний крем розтушовуємо на обличчі, аби трохи висвітлити шкіру і прибрати наявні недоліки. Шкіра Нори Хельмер повинна виглядати майже ляльковою. Рум'яна наносимо на яблучка щік, на кінчик носа, між бровами та під куточками брів. За бажанням можна підкреслити рум'янами зону під нижніми віями, аби голубі очі стали акцентними не тільки за рахунок чорної туші, але й правильно підібраному кольору підводки. Губну помаду наноситься буквально мізинцем, щоб колір не був зовсім темний, а контур не був чітким, натомість виглядав природно і ласкаво.

Однією з важливих задач був підбір реквізиту та вибір декораційного оздоблення приміщення. У пошуках і того, і іншого багато уваги приділялось тому, щоб не було порушено атмосферу вистави, адже через певні обставини ми повинні були підлаштовуватися під онлайн формат роботи і зйомки дипломної вистави. Спочатку режисер зі студентами підібрали ракурс кімнати. Найточнішим видався куточок з білою драбиною до стелі і червоною завісою, адже ці речі додають певного колориту атмосфері, яка необхідна для ібсенівського лялькового дому. Кажучи про розробку інтер'єру, ми одразу звертали увагу на занадто сучасні елементи в наших кімнатах. Наприклад,

розетки, які в обов'язковому випадку перекривалися чи то дерев'яною скринєю, на якій стоїть свіча, або фотографією родича чи то вирізаним клаптиком картону. Невід'ємними елементами декору стали новорічні прикраси, розвішані по всій оселі. Тут і кольорові кульки, і червоні бантики, вирізані з паперу сніжинки: все це навіює атмосферу свята та дитячої радості. Звісно, не обійшлося й без головного елемента Різдва – ялинки. Ми використовували синтетичне деревце, також яскраво прикрашене.

У виставі рясно використовувався й реквізит. В першій сцені автор розписав, як головна героїня заходить у свою квартиру з пакунками. Одразу стає зрозумілим, що це подарунки для сім'ї. Вони ледве уміщаються в руках Нори. Ззовні ми бачимо обклеєні гарним декоративним папером коробки, сумки і корзини, а в них лежать різні речі, серед яких костюм для Івара, губна гармонь для Боба і обов'язково лялька для донечки Емми. З початку цієї ж сцени з'являється маленька коробка з печивом. До реквізиту ми віднесли й такий цікавий елемент, як шовкові панчохи. За текстом автора героїня ніби заграє з доктором Ранком, показуючи жіночий символ пустотливого характеру. Але це робиться не просто, щоб зробити доктору Ранку приємно, цей грайливий момент Нора вважає необхідним, аби хоч трохи перевести думки Ранка з сумної перспективи, пов'язаної з його скоро смертю, до більш радісної і дружньої, такої, де Норі буде комфортніше попрохати в друга грошей на виплату боргу, від якого залежить благополуччя родини. Загалом, під кінець першої сцени і протягом другої сцени Нора Хельмер знаходиться в дуже нервовому стані, який усіма силами намагається приховати через дії. Налякана критичною ситуацією, яка склалася через її наївність, вона мов маленька пташка літає по кімнаті і береться то за шиття, то за прикрашання кімнати і ялинки, тому майже всі речі в квартирі Хельмерів не залишаються без уваги головної героїні. У кінці другої сцени, після танцю, від якого залежало, чи дізнається Торвальд про злочин своєї жінки, Нора залишає кімнату і біжить відволікати чоловіка і далі, аби він тільки не думав про

поштову скриньку, а камера поступово наближається до порцелянової ляльки, яка стоїть на столі і символізує фальшивість стосунків у цьому домі та залежну і ще до кінця не сформовану особистість головної героїні.

У третій сцені з'являється символічний реквізит – сірник, який Нора Хельмер запалює, щоб виконати останнє побажання її вмираючого друга, лікаря Ранка, — в останній раз насолодитися сигарою. За все своє життя доктор зміг щиро полюбити тільки одну жінку. Нею була мила, світла, ніжна, весела Нора. Він заходив кожного дня до сім'ї Хельмерів, аби побачити її очі, почути її сміх. Вона запалювала його серце, освітлювала його життя. Перед тим, як покинути дім Торвальда і Нори Хельмер, він скаже своїй коханій: "Дякую за вогник" [5, с. 70], чим підтвердить її важливу роль у своєму житті. Невдовзі і сама головна героїня набереться мужності покинути дім, чоловіка і дітей. Вона візьме з собою необхідні речі, серед яких деякі документи, ключі від батьківського дому і невеликий мішечок з грошима. А тут, у ляльковому домі, залишить те, що тепер чуже: всі подарунки від чоловіка, обручку і, звичайно, ключі; тепер вони їй не потрібні. Вона буде сюди повертатися лише в думках, але двері цієї оселі тепер закриті. Нора, ще хвилюючись, але з можливою для її слабкої натури сміливістю, сама зачне їх і піде геть, не оглядаючись.

ВИСНОВКИ

На основі здійсненого теоретичного і практичного дослідження п'єси «Ляльковий дім» Генріка Ібсена та сценічного образу головної героїні драматургічного твору Нори Хельмер можна дійти до висновку, що в процесі роботи було реалізовано завдання, поставлені у вступі. В результаті дослідження життєвого і творчого шляху автора та розбору історії написання та художнього втілення його п'єси «Ляльковий дім» було досягнуто глибшого розуміння змісту твору, виявлено особливості поведінки та світогляду суспільства 19 століття, розкрито актуальність порушених проблем та виявлено зв'язок між переконаннями автора та створеного ним образу. Проведено аналітичну роботу над методикою роботи над сценічним образом за допомогою дослідження характеру та характерності ролі, що призвело до створення і втілення унікального та неповторного образу, який розкриває індивідуальність виконавця і відповідає задуму Генріка Ібсена. Аналіз надзавдання та наскрізної дії ролі сприяв осмисленню психологічної напруги образу, що допомогло втілити еволюцію героїні від підкореної та несамоствільної «ляльки» до особистості з власними бажаннями та амбіціями. Результатом виокремлення та використання виразних засобів для втілення ролі Нори Хельмер стало створення цілісного сценічного образу. Завдяки точно підібраній голосовій та пластичній характеристиці та темпоритму ролі вдалося передати внутрішній стан героїні через зовнішній прояв.

Таким чином, робота над роллю Нори Хельмер засвідчила важливість глибокого, всебічного аналізу п'єси та персонажу. Порушені в драматургічному творі проблеми стали джерелом натхнення, дозволили виконавцю ролі зрости професійно та морально, що є важливим для актора, який прагне і в подальшому створювати живі, психологічно глибокі сценічні образи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brandes G. Henrik Ibsen: Björnstjerne Björnson. Critical Studies. – London: Macmillan, 1899. – 377 p. – [Електронний ресурс]. – URL: https://books.google.com/books/about/Henrik_Ibsen.html?id=4cnxuER5sD0C (дата звернення: 08.05.2025).
2. Голубішко І. О., Кеба О. В., Шушлик П. Л. Драматургія кінця XIX–XX ст. (Г. Ібсен, Б. Шоу, Б. Брехт): матеріали до вивчення. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. С. 5-46.
3. Зарубіжна література XIX століття. 10 клас. Пронкевич: Г. Ібсен. «Ляльковий дім»: сайт. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/pronkevich-world-literature-10-class-xix-century/23.php> (дата звернення: 11.04.2025).
4. Зарубіжні письменники: енциклопедичний довідник: у 2 т. Т. 1: А–К / за ред. М. Михальської, Б. Щавурського. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. С. 666-673.
5. Ібсен Г. Ляльковий дім / Генрік Ібсен ; пер. з норв. О. Сенюк. – Київ : Видавничий союз "Андронум", 2024. С. 4-84.
6. Câmera Libre. Casa de Bonecas - Ibsen (A Doll's House, 1992) Legendado PT-Br. [Відео] // YouTube. URL: <https://youtu.be/ZJDnHQT2BDk> (дата звернення: 12.04.2025).
7. "Ляльковий дім": історія написання : сайт. URL: https://dovidka.biz.ua/lyalkoviy-dim-istoriya-napisannya/#google_vignette (дата звернення: 10.04.2025).
8. "Ляльковий дім": короткий аналіз твору: сайт. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/review-zl/printit.php?tid=9761> (дата звернення: 10.04.2025).
9. Малий театр. Вистава "Ляльковий дім": сайт. URL: <https://kontramarka.ua/uk/lalkovij-dim-88990.html> (дата звернення: 08.05.2025).

10. Manufacturing Intellect. Henrik Ibsen: The Master Playwright documentary (1987) [Відео] // YouTube. URL: <https://youtu.be/U2G1w642vWM> (дата звернення: 19.05.2025).
11. Норвезька література: Ібсен, Гамсун: сайт. URL: https://pidru4niki.com/19240701/literatura/norvezka_literatura_ibsen_gamsun (дата звернення: 08.04.2025).
12. Степаненко Ю. Б. Моральні проблеми в драмі "Ляльковий дім" / Ю. Б. Степаненко // Зарубіжна література в школі. – 2014. – № 5–6. С. 12–15.
13. Театр ім. Лесі Українки. Вистава "Ляльковий дім": сайт. URL: <https://lesyatheatre.com.ua/ukr/plays/dollhouse> (дата звернення: 08.05.2025).
14. Театр ім. Пушкіна. Прем'єра "Ляльковий дім": сайт. URL: <https://www.city.kharkiv.ua/uk/news/u-teatri-imeni-pushkina---premera-lyalkoviy-dim-35870.html> (дата звернення: 08.05.2025).
15. Темплтон Дж. The Doll House Backlash: Criticism, Feminism, and Ibsen // JSTOR: URL: <https://www.jstor.org/stable/462329> (дата звернення: 08.03.2025).
16. Українка Л. Новітня суспільна драма // Зібрання творів: у 12 т. – Київ: Наукова думка, 1977. – Т. 8. – С. 229–252.
17. Хейберг Х. Генрик Ібсен. Москва: Искусство, 1975. С. 132 (278).
18. Хеммер Б. Ібсен. Путь художника [Електронний ресурс] / Бьєрн Хеммер; пер. с норв. под ред. Э. Панкратовой. — Москва : ОГИ ; Б.С.Г.-Пресс, 2010. — 664 с. URL: <https://chitay-knigi.com/5545-bern-hemmer-ibsen-put-hudozhnika.html> (дата звернення: 11.04.2025).
19. Шкільний сайт «Зарубіжна література. 9 клас»: Генрік Ібсен. Роль у розвитку світової драматургії: сайт. URL: <https://sites.google.com/view/knvk9/9-клас/зарубіжна-література> (дата звернення: 15.04.2025).